

NAUČNI I STRUČNI RADOVI

Dr KRESIMIR PAZUR,
Institut za slatkovodno ribarstvo,
Zagreb

Razvojne mogućnosti tržišta slatkovodnom ribom u SR Crnoj Gori

Današnja potrošnja slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori je, zbog slabe povezanosti Crne Gore sa ostalim dijelovima Jugoslavije, usko vezana sa visinom lokalne proizvodnje. Ekonomski i količinski najvažnija naša slatkovodna riba — šaran — prodaje se u živom stanju, pa je treba transportirati s vodom, što se zbog današnje udaljenosti crnogorskog tržišta i visokih transportnih (kamionskih) troškova ne isplati. Zbog toga se do sada na crnogorskom tržištu nije pojavljivala riba iz glavnih naših proizvodnih rajona, koji se nalaze u regiji Save, Drave i Dunava, a neće ni u buduću, nego je to tržište bilo isključivo vezano za vlastitu proizvodnju ribe u salmonidnim ribnjacima, odnosno za ulov iz Skadarskog jezera.

Da bi dobili uvid u snabdjevenost crnogorskog tržišta ribom pogledajmo kako se je kretao ulov ribe iz otvorenih voda, odnosno proizvodnja iz salmonidnih ribnjaka, u poslijeratnom periodu (od 1952):

Tabela I
Ulov slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori

Godina	tona						Ukupno
	pastrva	šaran	skobalj	jegulja	ukljeva	osala riba	
1952.	20	179	70	26	584	142	1021
1953.	17	250	46	11	813	152	1289
1954.	3	124	80	12	383	329	931
1955.	19	141	100	16	426	252	954
1956.	9	266	229	8	613	158	1283
1957.	8	197	230	7	605	153	1200
1958.	7	322	121	17	638	232	1337
1959.	9	82	—	10	645	447	1193
1960.	5	273	—	14	416	271	980
1961.	12	222	—	16	679	281	1210
1962.	11	272	—	15	443	312	1054
1963.	—	—	—	—	—	—	670
1964.	16	46	—	3	435	285	785
1965.	47	235	—	15	744	479	1520
1966.	40	94	—	14	779	155	1082
1967.	40	231	—	5	648	239	1163
1968.	83	285	—	8	506	269	1151
1969.	66	136	—	5	304	133	644

Izvor: Statistički bilten
»STOČARSTVO I RIBARSTVO«.

Za 1963. godinu podaci ulova po vrstama nisu vjerodostojni, jer se pokazuje razlika između ukupnog ulova, koji iznaša 670 tona i onog po vrstama, koji iz naša svega 467 tona. Od 1959. god. skobalj je uključen u »ostala riba«.

Analizirajući ulov slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori u periodu 1952 — 1969. dolazimo do slijedećih zaključaka:

— prosječan godišnji ulov iznaša 1.080 tona, ekstremne oscilacije od prosjeka iznašaju — 31, odnosno +40%, u većini godina odstupanja se kreću oko 100 — 120 tona od prosjeka, odnosno oko 5%,

— glavnina ribe je slabe kvalitete, pretežno se lovi ukljeva i ostala bijela riba, dok se ribe srednje kvalitete — šarana — ulovi u prosjeku oko 195 tona, a ribe visoke kvalitete — jegulja i pastrva — ulovi se u neznatnim količinama,

— od 1965. godine rastu količine uzgojene pastrve, kao rezultat proizvodnje sa salmonidnih ribnjaka.

Međutim i od tih, relativno skromnih, količina slatkovodnih riba na organizirano maloprodajno tržište dolaze vrlo male količine, jer se najveći dio ulova slatkovodne ribe u Crnoj Gori prerađuje u riblje konzerve, riblje brašno ili suši. Podaci o tome su slijedeći:

Tabela II
Prerada slatkovodne ribe u Crnoj Gori

Godina	tona					Ukupno
	Sojje- na	Sušena i dričljena	Riblje konzerve	Riblje brašno		
1963.	35	60	478	—	622	
1964.	37	87	561	76	761	
1965.	—	45	501	78	625	
1966.	—	40	200	53	293	
1967.	—	279	511	122	912	
1968.	—	103	481	186	770	
1969.	—	125	222	61	408	

Izvor: Statistički bilten
»STOČARSTVO I RIBARSTVO«.

Uzevši u obzir da još znatan (neustanovljeni) dio ribarskog ulova nestaje kroz neutralnu potrošnju, dakle potroši se kod samih profesionalnih ribara, ko-

jih je samo 1969. bilo 472 registriranih, dolazimo do zaključka da od ukupnog ulova i proizvodnje slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori na maloprodajno tržište društvenog sektora dolaze u stvari neznatne količine. Zaključujemo stoga da je u Crnoj Gori tržište, zajedno sa trgovačkom mrežom za prodaju ribe, slabo razvijeno (kao uostalom i u najvećem dijelu Jugoslavije). U prilog tome govore i podaci iz »Programa razvoja trgovine slatkovodnom ribom za period 1969 — 1973«, izrađenog po stručnoj službi Jugoslavenskog ribarskog kombinata Beograd, koja je konstatacija da je u VI mjes. 1969. god. u SR Crnoj Gori postojala svega 1 specijalizirana prodavaonica slatkovodne ribe.

Iz podataka o preradi ribe (Tabela II) se, nadalje, zaključuje da se glavnina slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori prerađuje, tj. ne troši se u svježem stanju, a prema podacima glavnog prerađivača ribe — tvornice u Rijeci Crnojevića — daleko najveći dio prerađene ribe se izvaža u ostale regije naše zemlje i u inostranstvo, što nas navodi na daljnju konstataciju, da je i ukupna potrošnja slatkovodne ribe u SR Crnoj Gori na vrlo niskom nivou, vrlo vjerovatno čak i ispod skromnog jugoslavenskog prosjeka potrošnje ribljeg mesa od 1,8 kg po stanovniku (1968). Ovdje, naravno, uključujemo i potrošnju s naslova ulova morske ribe sa područja SR Crne Gore, koja se kreće u višegodišnjem prosjeku svega oko 278 tona godišnjeg ulova.

Daljnji zaključak, koji proizlazi iz podatka o ulovu i potrošnji ribe, govori da na području SR Crne Gore nema uvjeta da bi tržište moglo biti zasićeno sa slatkovodnom ribom, pa ni ribom uopće, čak ni ukoliko se ona zbog povećane proizvodnje na ovim ribnjacima pojavi i u multipliciranom opsegu. To ipak važi samo za jeftiniju ribu, obzirom da se zbog nivoa prosječnih osobnih dohodaka, za sada, nebi mogle apsorbirati znatno veće količine riba kvalitete salmonida. Takve su tendencije već prisutne, budući da se dio proizvodnje salmonida prodaje na relativno udaljenom tržištu u SR Hrvatskoj (Zagreb), što zbog udaljenosti i visokih transportnih troškova sigurno nije najracionalnije rješenje.

Nebi, dakle, trebala postojati nikakva rezerviranost prema tendencijama proširenja proizvodnje riba, specijalno šarana u SR Crnoj Gori, kao ni bojazan da se proizvedena riba nebi mogla realizirati na tom istom tržištu. U Jugoslaviji, a naravno i SR Crnoj Gori, postoji objektivna potreba za radikalnom promjenom prehrambene strukture stanovništva u pravcu povećanja potrošnje svih vrsta mesa, a naročito mesa ribe, kao prvenstveno jeftinijeg, a sa prehrambeno-medicinskog stanovišta i zdravijeg artikla.

Međutim, zbog specifičnosti ribe kao tržišnog artikla (većina slatkovodne ribe prodaje se živa u vodi, negdje sanitarni organi zahtjevaju prodaju na posebnim mjestima, riba se vrlo brzo kvari, itd.) postoji, daduše mala, ali ipak realna mogućnost, da se i proizvedena riba neće moći prodati iz jednostavnog razloga, što neće biti dovoljnog broja prodajnih mjesta. A naravno, svi potencijalni potrošači ne mogu sami doći da kupe ribu na mjestu proizvodnje. Paralelno sa izgradnjom novih ribnjačarskih površina u SR Crnoj Gori, kao i povećanjem proizvodnje, potrebno je, također, pristupiti i izgradnji tržišnih objekata.

U nas postoje 6 tipova objekata, odnosno uređaja za plasman ribe: manipulacija ili skladišta za prodaju ribe na veliko, specijalizirane prodavaonice ribe, pokretne (ambulantne) prodavaonice, prodavaonice riba u okviru opće trgovačke mreže, prodajna mjesta na ribnjačarstvu i vagoni — specijalni za prevoz ribe. Od navedenih objekata, za sada, dolazi u Crnoj Gori u obzir izgradnja manjeg broja specijaliziranih prodavaonica ribe, pokretna prodaja ribe, prodaja ribe u okviru trgovačke mreže (npr. u mesnicama), te prodaja ribe na samom ribnjačarstvu.

Obzirom na veličinu urbanih i industrijskih naselja smatramo da bi izgradnjom 4 — 5 specijaliziranih prodavaonica ribe bile za prvo vrijeme saturirane

potrebe u vezi s planiranom proizvodnjom na području SR Crne Gore. Treba voditi računa da kapacitet specijalizirane prodavaonice nebi smio biti ispod 3-4 vagona na ribe godišnje, čime bi se postignula njegova rentabilnost. U takvoj prodavaonici prodavala bi se, naravno, i morska riba, kao nadopuna asortimana, zatim konzerve, brojljeri i sl. ¹

Nadalje je u cilju ambulante prodaje ribe potrebna nabava 1 kamioneta, cca 2 tone nosivosti, snabdjevenog uređajima za prevoz žive ribe (sa 1 — 2 hidrobiona — danas najbolje iz plastičnog materijala i uređaj za aeraciju vode kisikom), koji bi preuzeo glavno snabdjevanje ribom na udaljenosti do cca 50 — 60 km.

Za sada ne postoji potreba za nabavom vagona — specijala za prevoz ribe, no izgradnjom pruge Beograd — Bar, sa ev. daljnjim povećanjem ribnjačarskih površina u SR Crnoj Gori (melioracijom Skadarskog jezera otvaraju se još neslucene mogućnosti) dolazi svakako u obzir i transport ribe van crnogorskog tržišta. U tom slučaju bit će potrebno nabaviti i odgovarajuća transportna sredstva, kao što je to praksa kod kontinentalnih ciprinidnih ribnjaka. Godišnji kapacitet prevoza ribe za 1 vagon — specijal-trebao bi biti oko 70 tona, jer se u slučaju manje količine nebi isplatila njegova nabava. Prema dosadašnjim iskustvima takovu količinu ribe godišnje prevezu vagoni, koji su vlasništvo pojedinih naših ribnjačarstava.

Prema današnjim cijenama, izgradnja potrebnih kapaciteta trgovačke mreže — kojom bi se apsorbirala kompletna proizvodnja sa budućeg ribnjaka »Lješkopoljski Lug«, kretala bi se otprilike u sljedećim iznosima:

— 1 kamionet za ambulanti prevoz	Din 50.000.—
— 5 specijaliziranih prodavaonica za ribu	Din 500.000.—
(a Din 100.000.— kom)	
— uređaji — bazeni za prodaju ribe u postojećoj trgovačkoj mreži —	
cca 5 kom (a Din 30.000.— kom)	Din 150.000.—
U K U P N O :	Din 700.000.—

Sredstvima od cca 700.000.— din izgradili bi se prodajni kapaciteti, koji bi, uz sadanje prodajne mogućnosti, u potpunosti mogli apsorbirati svu novu proizvodnju. Prema današnjoj razlici između prodajne cijene ribe i fco ribnjak, koja se kreće u kontinentalnom dijelu u visini od 8,80 din/kg za šarana i maloprodajne cijene od 13,00 din/kg proizlazi, da se postojećoj mreži i te kako isplati ulaganje u tržne kapacitete za prodaju ribe. Napominjemo, da su ekonomske analize, koje je autor vršio, pokazale da su unutar slatkovodnog ribarstva u daleko najpovoljnijoj ekonomskoj situaciji baš organizacije koje se bave prodajom ribe ².)

Izgradnjom novih ribnjačarskih površina u SR Crnoj Gori, i to onih za uzgoj šarana i biljodjernih riba, dolaze na tržište u izvjesnom smislu novi artikli — ribnjačarski šaran se dosta morfološki razlikuje od onog iz Skadarskog jezera, a biljodjedi su potpuno nove ribe. Unatoč toga, što je šira regija Titograda navikla na ribu, bit će potrebno potrošače naviknuti

¹) U nas i u svijetu postoji dosta tipova standardnih prodavaonica za ribu. Jedan takav tip prikazan je u »Priručniku za slatkovodno ribarstvo«, str. 538, no taj je nešto većeg kapaciteta. Vrlo prkla dan tip prodavaonice izgrađo je PIK »Sljeme« na zagrebačkoj trznici »Dolac« kapaciteta na 1500 lit. vode u koji se može smjestiti cca 200 kg riba ciprinidnih vrsta i cca 100 kg salmonida. Uredaj je kon cem 1964 godine stajao svega 570.524.— star h dinara. Takav se uredaj može smjestiti u kakvu veću mesnicu ili prodavaonicu pre hrambenih proizvodima.

²) Cijena ribe u kontinentalnom dijelu zemlje bit će, vjerovatno u regiji Crne Gore nešto korigirane na niže zbog opće situacije sa standardom, no ne znatno, možda za cca 10 posto, što je još uvijek unutar granica rentabilnosti i za proizvođače kao i trgovce.

na te proizvode koji su bar na izgled novi. Eventualnu rezerviranost potrošača prema potrošnji treba pravovremeno suzbiti odgovarajućom ekonomskom propagandom. Bilo bi potrebno — između ostalog — već u toku same izgradnje ribnjaka putem javnih sredstava informacija obavještavati javnost o stanju izgradnje ribnjaka, njegovoj budućoj proizvodnji, kvaliteti i opisu riba koje će se tamo proizvesti, činjenici da će sada tržište biti stalnije snabdjeveno ev. informaciju potkrijepiti kakovim mišljenjem istaknutih stručnjaka, naučnih radnika ili institucija o kvaliteti ribe, i sl. Smišljenom ekonomskom propagandom treba već unaprijed stvoriti povoljnu klimu za plasman buduće proizvodnje.

U zaključku možemo reći da u SR Crnoj Gori kroz dogledni period kod buduće proizvodnje ribe ne treba računati s fenomenom zasićenosti tržišta, kako u pogledu proizvodnih perspektiva, tako i zbog kretanja cijena (što naročito važi za šarana, manje za pastrvu). Sva dosadašnja kretanja cijena ribljeg mesa, naročito šarana, koji zauzima oko 90 — 95 % u ribnjačarskoj proizvodnji i preko 60% u ukupnom ulovu slatkovodne ribe u zemlji, ukazuje da su cijene ribe bile u cijelom poslijeratnom periodu znatno niže od ostalih vrsta mesa toplokrvnih životinja. Jedini dosadašnji objektivni konkurent može biti brojler-

sko meso ili meso kunića. Pa i upravo prisutne tendencije u kretanju cijena poljoprivrednih proizvoda, naročito finalnih (npr. mesa), govore o daljnjem, sve jačem, porastu cijena mesa toplokrvnih životinja od mesa ribe. Ta pojava će dovesti (to je svjetska tendencija!) do daljnje supstitucije u potrošnji prema ri bi, naravno ukoliko se na tržištu pojave i zadovoljavajuće količine ribe.

LITERATURA

1. Ekonomska kretanja u 1970. godini — rukopis, izd. Republički zavod za planinarenje SR Crne Gore, Titograd 1970. god.
2. Pažur dr. Krešimir: »Domaće tržište u slatkovodnom ribarstvu« — Ribarstvo Jugoslavije br. 4/1970.
3. Pažur dr. Krešimir: »Mogućnost prehrane slatkovodnim ribama u Jugoslaviji i vrijednost ribe kao životne namirnice — Ribarstvo Jugoslavije br. 4/1969.
4. Program razvoja trgovine za period 1969 — 1973. Jugoslavenskog ribarskog kombinata, Beograd 1969.
5. Statistički bilten »Stočarstvo i ribarstvo« — izd. Savezni zavod za statistiku, Beograd.
6. Stipetić dr. Vladimir: »Razmatranje o jugoslavenskom tržištu prehrambenih proizvoda u razdoblju 1954 — 1961. godine« — Ekonomski pregled br. 10 — 11/1962.